

แนวทางวิจัยชุมชนเชิงปฏิบัติเพื่อพัฒนาการผลิต
และการตลาดแบบบูรณาการของพืชผักปลอดสารพิษ
สำหรับเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ชานเมือง

ประทานทิพย์ กระมล

กุศล ทองงาม

จตุรงค์ พวงมณี

และพฤษัช ยิบมันตะศิริ

ที่มาและความสำคัญ

- ระบบการผลิตพืชผักปลอดสารพิษ (ไม่ใช้สารเคมีควบคุมศัตรูพืชใดๆ ทั้งสิ้น) ในเขตชานเมือง
 - เป็นระบบการจัดการเกษตรให้เข้ากับการเติบโตของเมืองเพื่อเป็นแหล่งอาหารปลอดภัยและมีคุณภาพที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้
 - เป็นแหล่งสร้างงานและรายได้
 - เป็นแหล่งรองรับวัสดุอินทรีย์เหลือใช้ของเมือง
 - และเพิ่มเติมความเป็นพื้นที่สีเขียวให้กับเมือง ทำให้เมืองน่าอยู่
- การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่พึ่งพิงสารเคมีควบคุมศัตรูพืชจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนค่านิยม ความคิด และเป้าหมายของเกษตรกร อาศัยแนวทางวิจัยชุมชนเชิงปฏิบัติที่เน้นกระบวนการเรียนและสร้างความรู้อย่างมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

วัตถุประสงค์

- เพื่อทดแทนระบบการผลิตพืชผักที่ใช้สารเคมีควบคุมศัตรูพืชมาเป็นระบบการผลิตแบบปลอดสารพิษของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่
- เพื่อได้รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มที่เกี่ยวข้อง
- เพื่อประเมินผลความก้าวหน้าของเกษตรกรอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบต่าง ๆ

วิธีการ

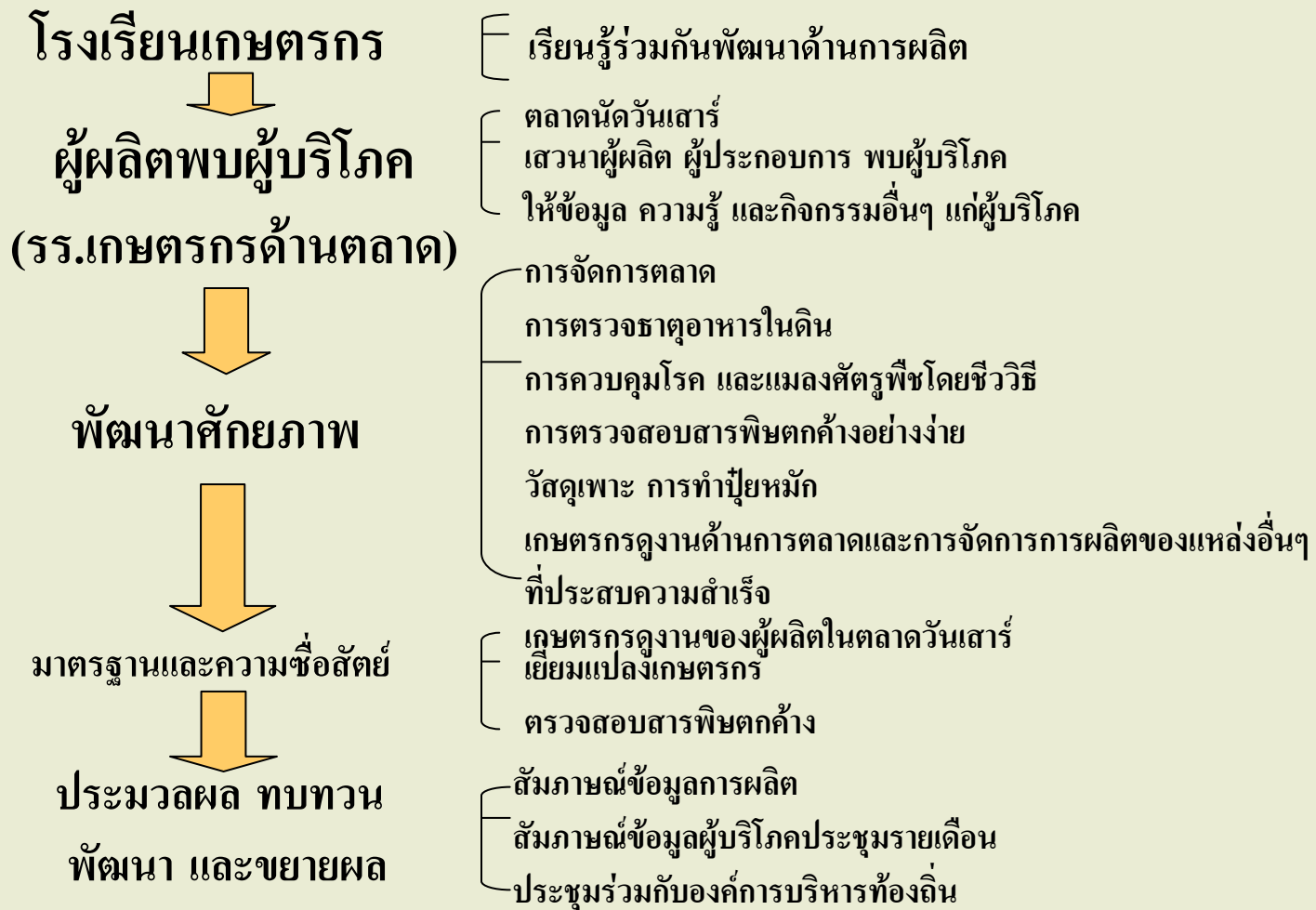
การวิจัยชุมชนเชิงปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการผลิตพืชผักในเขต
ชานเมือง ได้เริ่มต้นที่บ้านปิงน้อย ต.สันทราย อ.สารภี จ.
เชียงใหม่ ตั้งแต่ธันวาคม 2545 เป็นต้นมา มีการผสมผสานวิธีการ
ต่างๆ ที่เปิดกว้างพื้นที่ให้กับเกษตรกรและกลุ่มที่เกี่ยวข้องได้เกิด
การเรียนรู้เชิงสังคมดังนี้:

- ปรับใช้วิธีการ “แนวทางการเรียนรู้” (Lightfoot et al., 2001) ใน
การปรับวิถีคิด ค่านิยม พร้อมทั้งการวางแผน การสร้างภาคี
พันธมิตร การปฏิบัติและการทบทวนบทเรียนของกลุ่มเกษตรกร

วิธีการ

- ปรับใช้แนวทาง “โรงเรียนเกษตรกร” (Waneesorn, 2004) ที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติโดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสร้างทางเลือกใหม่
- ใช้แปลงสาธิต และแปลงวิจัยของสถานีทดลองศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตรเพื่อยืนยันผลสัมฤทธิ์ของการใช้แนวทางระบบนิเวศเกษตรในการออกแบบระบบการผลิตพืชผักปลอดสารพิษ (จตุรงค์ พวงมณี และคณะ, 2005)
- จัดตั้ง “ตลาดนัดพืชผักปลอดสารพิษ” (ประทานทิพย์ และ คณะ, 2005) เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรพบผู้บริโภค สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน และเพิ่มทักษะด้านการจัดการด้านการผลิตและการตลาดแบบบูรณาการ

กระบวนการ

พัฒนางานในสถานี

สู่เกษตรกร โดย
วิธีโรงเรียนเกษตรกร

ผู้ผลิตพบผู้บริโภค

การทำงานร่วมกับหลายหน่วยงาน

งานรณรงค์ : งานประจำปี

ทบทวนและวางแผน

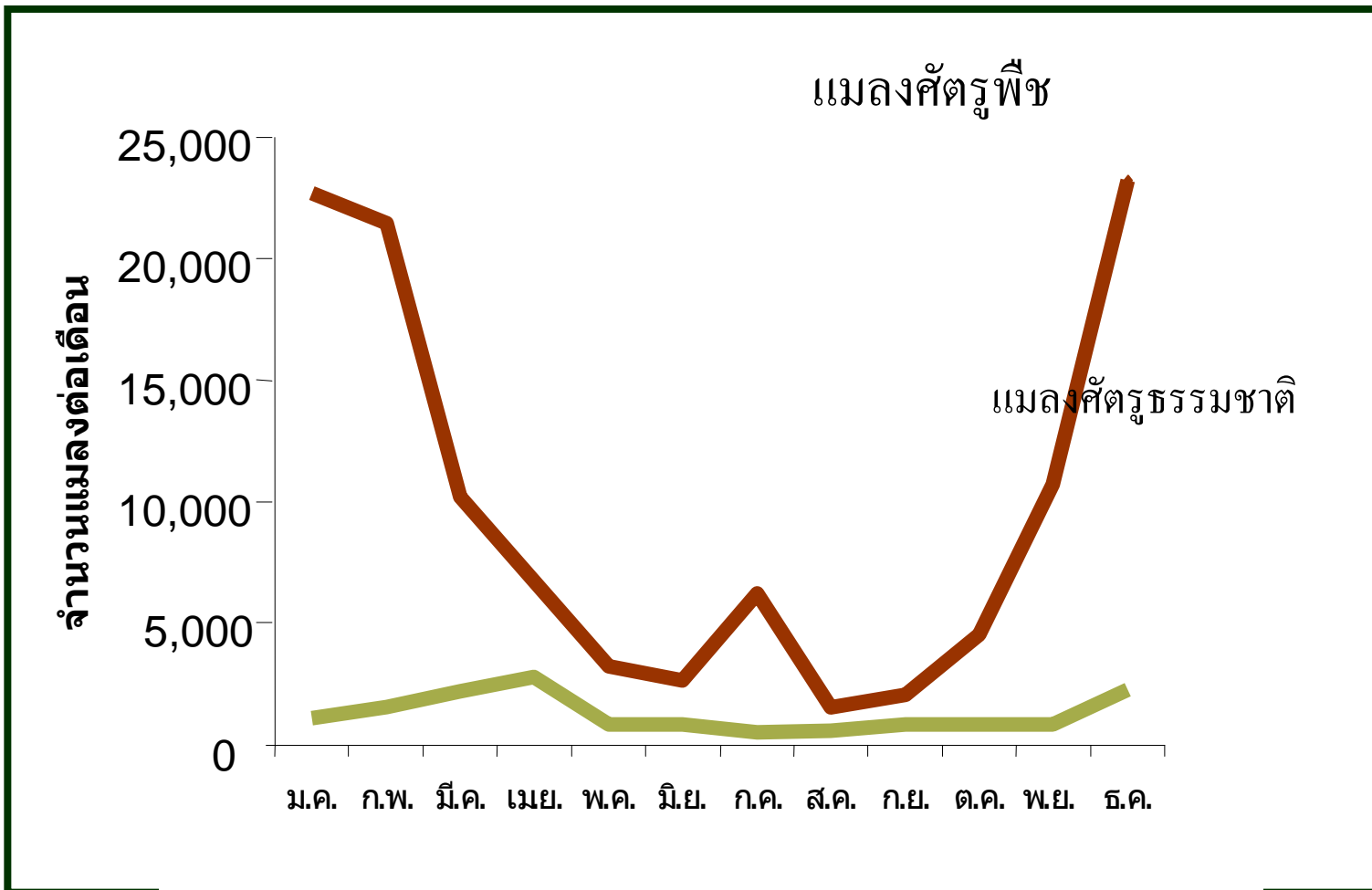
ดูงานในและนอกเครือข่าย

แปลงสาธิต/วิจัยของสถานีทดลองศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร

ผลวัดของแมลงศัตรูพืชและศัตรูธรรมชาติในระบบการผลิตพืชผักปลอดสารพิษไม่สร้างความเสียหายให้กับผลผลิตถึงแม้ประชากรศัตรูพืชจะหนาแน่นในช่วงฤดูหนาว

โรงเรียนเกษตรกร

- กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม
 - เกษตรกรทำการทดลองด้วยตนเอง
- การทำเกษตรปลอดสารพิษเป็นการทำงานที่มีการใช้แรงงานสูง
- พัฒนาศักยภาพความรู้การผลิตและการตลาด
 - โรคพืช
 - ศัตรูธรรมชาติ
 - การปรับความหลากหลาย
 - ข้อมูลผู้บริโภค

โรงเรียนเกษตรกร

พูดคุย นำเสนอ

กระบวนการเรียนรู้

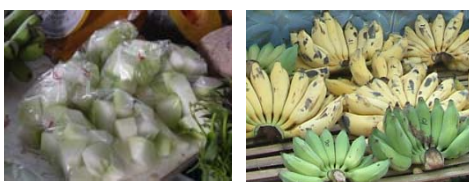
การทดลอง

การตรวจแปลง

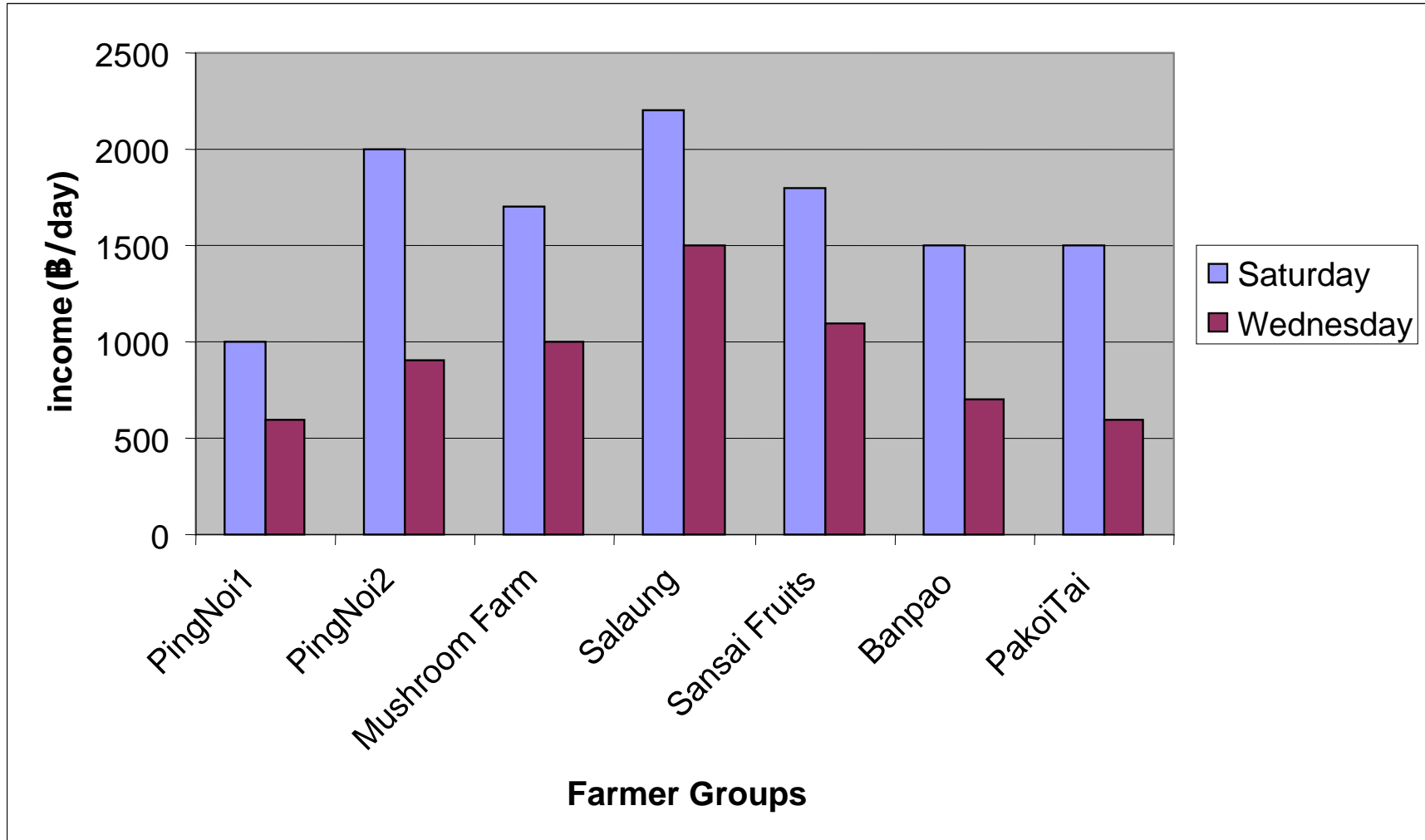

ตลาดนัด: ผู้ผลิตพบผู้บริโภค

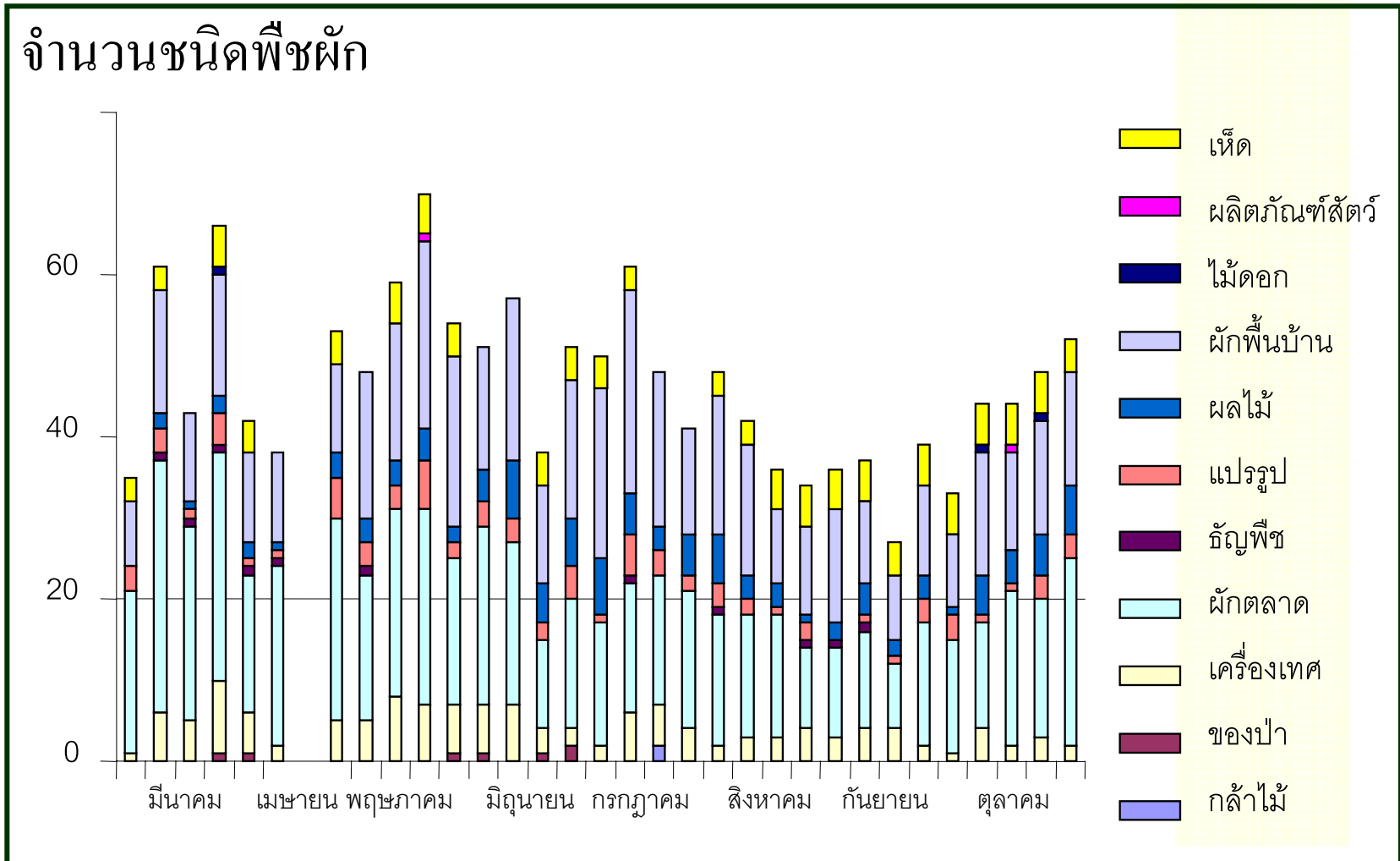

- สนับสนุนอาหารท้องถิ่น
- ปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างเกษตรกรและผู้บริโภค
- รายได้จากตลาดวันเสาร์ของเกษตรกร
- เกษตรกรทดลองตลาดวันพุธ
- เกษตรกรเรียนรู้ที่จะพัฒนาคุณภาพผลผลิต และเพิ่มความหลากหลายของชนิดผลผลิต/ผลิตภัณฑ์

รายได้เฉลี่ยของกลุ่มในตลาดวันเสาร์และวันพุธ

พืชผักพื้นบ้านเป็นพืชอาหารที่สำคัญต่อ ระบบพืชผักปลอดภัยสารพิษ

การทำงานร่วมกับหลายหน่วยงาน

การเรียนรู้รูปแบบการตลาด ข้อมูลการผลิต ความสำคัญ
ของอาหาร และการสนับสนุนโดยชุมชน

- มหกรรมเกษตรปลอดพิษ
- ดูงานในเครือข่าย
- ชักถาม พูดคุย และวางแผน
- ประชุมหารือเพื่อวางแผนขยายงานสู่ชุมชน กับกลุ่ม
งานบริหารระดับท้องถิ่น (อบต)

ผลการศึกษา

- การปรับเปลี่ยนเป็นระบบพืชผักปลอดสารพิษ :
 - เกษตรกรเพียงหนึ่งราย (จากจำนวนทั้งสิ้น 13 ราย) ที่บ้านปิงน้อยที่มีความเชื่อถือในระบบเศรษฐกิจพอเพียง
 - ได้เปลี่ยนระบบการปลูกวางตั่งเชิงเดี่ยวที่พึ่งพิงสารเคมีและพ่อค้าท้องถิ่น มาเป็นระบบพืชผักปลอดสารพิษที่ประกอบด้วยพืชผักหลายชนิด
 - ได้พัฒนาทักษะการจัดจำหน่ายไปยังตลาดทางเลือกอื่น ๆ ด้วยตนเอง
 - ผลความก้าวหน้าครั้งนี้ได้ทำให้เกษตรกร 7 รายกลับเข้าร่วมกลุ่มทำการผลิตในกลางปีที่ 2

ผลการศึกษา

- การจัดตั้งตลาดนัดวันเสาร์ : เริ่มตั้งแต่ 21 กุมภาพันธ์ 2547 โดยคัดเลือก 10 กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตพืชผักและผลไม้ปลอดสารพิษในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นผลให้เกิดการขยายเป็น 18 กลุ่ม เกษตรกรบริหารจัดการกันเอง โดยคณะวิจัยติดตามเก็บข้อมูล เพื่อใช้สนับสนุนการวางแผนการผลิตและการตลาด จนกลุ่มสามารถจัดตั้งเป็น “เครือข่ายเกษตรกรปลอดพิษแม่ปิง”

ผลการศึกษา

ตลาดนัดวันเสาร์ ได้กลายเป็น “โรงเรียนเกษตรกรด้านการจัดการตลาด”

- เกษตรกรได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- พัฒนาคุณภาพผลผลิตและการบรรจุภัณฑ์
- เลือกสรรสินค้าสดและใหม่ตามความต้องการของผู้บริโภคซึ่งได้เกิดเป็น “ขาประจำ”
- กลุ่มเกษตรกรที่มีสมรรถนะสูงได้พัฒนาคุณภาพผลผลิตจนสามารถจัดส่งให้ร้านค้าจำหน่ายอาหารสุขภาพและห้างสรรพสินค้าในจังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2547 เป็นต้นมา (หลังจากเปิดตลาดนัดวันเสาร์ได้ 10 เดือน)

ผลที่เกินคาด (emergence)

- การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรและผู้บริโภคในตลาดนัดวันเสาร์ได้สร้างการเรียนรู้ การจัดการตลาดที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันภายในกลุ่มเกษตรกร และระหว่างเกษตรกรกับผู้บริโภค
- การเกิดภาคีพันธมิตรของเกษตรกร ผู้บริโภค ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาและวิจัยที่มีรูปแบบการติดตามงาน วิเคราะห์ ทบทวน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ได้ช่วยคลี่คลายความขัดแย้งและสร้างความมั่นใจกับแนวทางการผลิตที่อิงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลที่เกิดขึ้นคาด (emergence)

- ความก้าวหน้าของกลุ่มและเครือข่ายได้กลายเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาระบบอาหารท้องถิ่นให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่ได้บรรจุระบบเกษตรปลอดภัยในแผนปฏิบัติการ ตำบล โดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันหลายภาคส่วน (multistakeholder processes)

ขอบกุงกะ

